

mechanism of offenses prevention, regardless of sector and subject characteristics of forms of illegal behavior, basically contains a comprehensive study of the factors leading to the occurrence of such acts in social and legal fields.

It is noted that the diagnosis of complex of determinants of formation and development of corruption phenomena in the system of public administration, is not only of general theoretical, but also system forming and practical importance, particularly in the establishment of functionally correct, specialized and most importantly – effective mechanism for preventing this category of offenses. Differentiation of causes and conditions of corruption behavior is the basis for a more detailed disclosure of the essence and etymology of corrupt phenomenon, and thus provides a significant increase in efficiency of the organization of anti-corruption mechanism in the country.

It is also indicated that corruption offences represent a delinquent form of public society reaction on the dynamics of social, economic, cultural, political and legal development, which stagnation inevitably leads to update of the researched phenomenon. The article singles out factors of social, economic and political-legal character, which must find full reflection in the national system of preventing corruption.

The key methods of leveling corruption genesis reasons are given which lead to the formation of the manifestations of this phenomenon in the national public administration apparatus.

Key words: *corruption, causes, counteraction, social legal aspect, prevention.*

Стаття надійшла 27 січня 2016 р.

УДК 340.12

У. О. Цмоць

ДО ПИТАННЯ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ (на прикладі шлюбно-сімейних відносин у Стародавньому Світі та Середні віки)

Здійснено епістемологічне дослідження феномена «юридична практика» як філософської правової категорії на прикладі ухвалення правових рішень стосовно сім'ї як соціальної інституції у межах Стародавнього Світу та Середніх віків.

Розмежовано поняття гносеології та епістемології. Розглянуто термін «юридична практика» у форматі «існування норми права – ухвалення рішення щодо застосування норми права – застосування норми права» у межах означених двох періодів розвитку людства.

Ключові слова: *пізнання, гносеологія, епістемологія, практика, юридична практика, сім'я.*

Постановка проблеми. Кожне теоретичне дослідження у будь-якій галузі людського буття має мету – вдосконалити життя людства загалом чи шляхом аналізу помилок (наприклад, у разі історичних досліджень), чи новими відкриттями, які можуть зумовити якісно новий рівень життєдіяльності. Водночас кожен дослідник, узагальнюючи здобуті емпіричним методом відомості, має орієнтуватися у загальних властивостях науки як форми діяльності та знання, а також розуміти природу та особливості природничо-наукового та гуманітарного знання, що навчить розпізнавати здобутки науки, бачити її когеренцію з культурою і соціальними змінами. А, власне, ці зв'язки, найзагальніші властивості, закономірності розвитку і т. д. фіксуються філософськими категоріями. «Як універсальні форми наукового мислення категорії виникли і розвиваються на основі суспільної практики. За своїм змістом вони відображають існуючу поза ними дійсність, властивості й відношення об'єктивного світу. Завдяки категоріям одиничні речі сприймаються і осмислюються як часткові прояви загального» [1, с. 521].

Система філософських категорій – людина, суспільство, буття, суспільна свідомість, виробництво, діяльність, культура тощо – сприяє філософсько-теоретичному пізнанню суспільства, що, своєю чергою, дає можливість пізнати, зрозуміти і спрогнозувати майбутнє. «Пізнання суті та тенденції розвитку конкретно-історичного суспільства, по-перше, допомагає правильно порушити конкретну суспільну проблему, і, по-друге, дає орієнтир в науковому пошуку її розв'язання» [2, с. 396]. Юридична практика належить до системи філософських категорій і водночас є частиною культури суспільства. Вивчення матеріалів юридичної практики дає уявлення про конкретні правові ситуації, економіку, політику країни, державний та суспільний устрій в різні періоди її розвитку, соціальне та правове становище населення. Однак, розглядаючи юридичну практику як певний вид суспільної діяльності, теоретики недостатньо розкрили її сутнісний зміст, не висвітлили її як філософську категорію, що охоплює всі рівні наукового пізнання – онтологію, епістемологію, гносеологію, аксіологію, антропологію та праксеологію.

Стан дослідження. Фундаментальні розробки основних категорій права, серед яких і питання юридичної методології та епістемології, неодноразово були висвітлені у наукових роботах багатьох юристів-теоретиків, зокрема О. Венгерова, В. Казимирчука, Д. Керімова, В. Кудрявцева, В. Лазарева, М. Матузова, В. Нерсисянца, П. Рабіновича, Р. Циппеліуса, О. Черданцева. Значення епістемології для наукового пізнання детально аналізувала Л. Микешина. Про пізнання як про «формування мисленнєвих репрезентацій, що відображають правову реальність» писав В. Лекторський.

Певна група філософів права розглядає епістемологію як частину гносеології, наприклад, С. Сливка вважає, що «епістемологія зосереджується на вченнях про конкретні, а не закономірні, еволюційні знання. Тобто, епістемологія досліджує лише ті знання, які виникли в конкретну історичну епоху, без урахування еволюційного спрямування. Стрибокподібність епістемології спонукає до залучення у теорію пізнання додаткових уявлень певного історичного періоду. Вона дає відповідь на запитання: які чинники сприяли появі тієї чи іншої думки в конкретний період? Хоча епістемологія займається одиничним пізнанням, проте для гносеології вона є досить потрібною і корисною, оскільки займається конкретизацією» [3].

Мета статті – здійснити епістемологічний аналіз, визначивши об'єктом пізнання процес ухвалення правових рішень у межах шлюбно-сімейних відносин у різні історичні епохи як частини філософської категорії «юридична практика».

Виклад основних положень. Термін «епістемологія» запропонував шотландський філософ Дж. Ф. Фер'є у своїй праці «Основи метафізики» (1854 р.), у якій він розділив філософію на онтологію – учення про буття та епістемологію – учення про пізнання.

Було би доцільно одразу ж розмежувати гносеологію та епістемологію, які поряд з іншими філософськими дисциплінами є елементами філософського знання. Іноді їх ототожнюють, оскільки обидві науки вивчають процес здобування, нагромадження, оновлення та систематизації знання про природу, суспільство і духовний світ людини. Однак у них є два різні підходи.

Гносеологія є теорією пізнання і досліджує питання способу пізнання. Вона вивчає суть *процесу* пізнання. Епістемологія ж акцентує безпосередньо на знанні та здійснює його розширений аналіз. Вона досліджує *природу* наукового пізнання. Гносеологія розглядає опозицію «суб'єкт – об'єкт», епістемологія ґрунтується на системі «об'єкт – знання».

«Вихідним в епістемології є певне ставлення людини до світу – пізнавальне ставлення. Інакше кажучи, досліджується процес пізнання аналізом змісту. Щоб детальніше розглядати процес пізнання, ураховуються умови пізнання, тобто дається відповідь на запитання, де і коли пізнання сталося. Мова йде, звичайно, не про фізичне місце і час, а про культурно-історичний фон (координати)» [4, с. 27].

Тобто, епістемологія розглядає не тільки як ми отримуємо наукове знання, але й структуру знання, його функціонування, суть, форми, критерії, які відрізняють, власне, наукове знання від інших видів знань, закономірності процесу отримання знань. А епістемологічне

дослідження будь-якого об'єкта передбачає наукове пізнання його як елемента знання.

«Епістемологія – галузь філософії, що вивчає проблеми природи пізнання, ставлення знання до реальності, досліджує загальні передумови пізнавального процесу, з'ясовує умови його істинності. Пізнання охоплює знання і засоби його здобування. Знання – уявлення про предмет пізнання. Предметом пізнання можуть бути події матеріального світу і свідомості, ситуації, тіла і процеси. Знання предмета, який не створено людиною, виглядає як відповідь на запитання: «Що є предметом?». Скорочено таке знання іменують: знати, що. Знання предмета, створеного або створюваного людиною, може виявитися відповіддю не лише на питання «Що є предметом?», але й на запитання: «Як створити предмет?». Знання відповіді на питання скорочено іменують: знати, як. Засобами пізнання можуть служити речі і процеси природного або штучного походження, що використовуються людиною в пізнанні: органи чуттів, прилади і спостереження за їх допомогою, експеримент і вимірювання в ньому, мислення в поняттях та інтуїція. Засоби пізнання покликані забезпечити перехід від пізнання до знання і його носія – людини, яка застосовує засоби пізнання. Таке покликання обумовлює їх залежність від властивостей людини і предмета пізнання. Розкриття суті пізнання вимагає не тільки встановлення його змісту, елементів, але й виявлення їх ролі у взаємозв'язках» [2, с. 488].

Спробуємо здійснити епістемологічне дослідження, визначивши об'єктом пізнання філософську категорію «юридична практика». Як і будь-яка філософська категорія, юридична практика відображає закони і закономірності світу та його розвитку, слугує засобом формування картини світу загалом, поєднує особливі, специфічні, генетичні, функціональні, структурні, інформаційні зв'язки та відносини між учасниками буття, водночас будучи інструментом пізнання світу, тобто виконує методичні та методологічні функції.

Водночас юридична практика посідає особливо значуще місце серед інших категорій, оскільки забезпечує функціонування та розвиток правової складової системи суспільства і держави, поєднавши всі правові явища буття. Виявляючи та виконуючи нормативні функції, вона формує методологію наукового пізнання правотворчих та правозастосовних процесів у суспільстві, функціонування права як засобу самоуправління та саморозвитку суспільства. Пізнаючи сучасний стан, аналізуючи феномен юридичної практики в історичному аспекті та узагальнюючи отримані знання про цей вид соціальної практики, можливо оптимізувати відносини «людина–суспільство», «суспільство–людина», «людина–людина».

Отже, юридична практика – самостійний підвид соціальної практики, який пов'язує правові норми та приписи з ухваленими на їх основі рішеннями. Це найпростіше визначення означеного поняття. Для спроби узагальнення знань його цілком достатньо. Розглянемо юридичну практику у форматі «існування норми права (зокрема порядок внесення змін до існуючої) – ухвалення рішення щодо застосування норми права (зокрема суди) – застосування норми права (зокрема суб'єктивна диференціація)» у межах двох періодів розвитку людства: періоду Стародавнього Світу та епохи Середньовіччя на прикладі норм права, що стосуються інституту сім'ї. Розглянемо сім'ю як соціальний інститут, бо саме «сім'я є основою всіх соціальних інститутів, і, говорячи про розвиток сім'ї, маємо на увазі розвиток суспільства в цілому. ... Як і всі інститути суспільства, сім'я являє собою систему прийнятих норм і процедур для здійснення певних важливих для суспільства функцій» [5, с. 146]. Сюди входить функція сексуального регулювання, репродуктивна функція, функція соціалізації, функція емоційного задоволення, статусна функція, захисна та економічна функції. Тобто, аналізуючи практику застосування правових рішень стосовно сім'ї як соціальної інституції, можна зробити деякі висновки щодо здійснення юридичної практики у певному суспільстві загалом. Водночас хочемо зауважити, що ми не будемо здійснювати детальний аналіз сімейного права як такого, йдеться лише про епістемологічне дослідження юридичної практики ухвалення рішень щодо шлюбно-сімейних відносин, зокрема стосовно оформлення розлучень між чоловіком і дружиною.

Часи Стародавнього Світу. Становлення та розвиток рабовласницького суспільства. Прогресивні рабовласницькі Греція і Рим, застійні країни Стародавнього Сходу. Джерела правових принципів і практики давніх римлян беруть початок від Законів ХХІ таблиць та Кодифікації Юстиніана. У найширшому сенсі римське право використовувалося майже в усій Європі до кінця XVII ст.

Древній Вавилон керується Кодексом Хаммурапі. У ньому є класична патріархальна сім'я з абсолютним пануванням чоловіка над дружиною і дітьми, які можуть бути ним продані у рабство. Однак дружина була наділена самостійністю щодо майнових прав і могла розпоряджатися своїм приданим.

Кодекс містив великий перелік «винуватої» поведінки дружини і давав чоловікові змогу вибору щодо трактувань учинків останньої та, відповідно, вибору покарань за них (включаючи вигнання з дому без будь-якого майна). «Розлучення було легко здійснене для чоловіка, але дружина мала право на нього за строго визначених обставин

(за подружньої зради чоловіка, за залишення ним дому та місцевості, за необґрунтованого обвинувачення у подружній зраді» [6, с. 54].

Древня Греція. Панує патріархат. Дружина та діти є у волі чоловіка і батька. Дружина не має ані громадянських, ані політичних прав. Вона не може самостійно появлятися на вулиці, а лише провадить домашнє господарство та народжує дітей. Її шлюбний договір укладає батько або старший брат (за відсутності батька). Після одруження всі юридичні акти від її імені укладає чоловік. «Саме розлучення для чоловіка є достатньо легким: досить прикликати свідків і дати «розлучну» дружині. Якщо поведінка дружини не була гідною осуду, чоловік повертав їй майно» [6, с. 125].

Стародавній Рим. До складу римської родини входять батько, мати, незаміжні дочки, сини, їхні дружини, діти, а також всі, хто проживає у домі голови сімейства. У сім'ях патриціїв стежили за тим, щоб дівчина отримала хорошу освіту і, вийшовши заміж, правильно організувала сімейний побут. Тож чоловік, одружуючись, отримує домоуправительку і виховательку дітей. Батько володіє всім майном родини. Жінка має великі права, але перебуває у волі чоловіка. Вона займається управлінням господарством, не має політичних прав, не може розпоряджатися майном без дозволу чоловіка, але може вільно з'являтися на вулиці і ходити у гості. Вища, практично нічим не обмежена, влада в родині належить батькові, закон наділяє його правом життя і смерті щодо всіх, хто є під його владою. Всі рішення стосовно домочадців він ухвалює одноосібно. «За волею домовладки дружина повинна була залишити його будинок, і на цьому розривалися шлюбні відносини між ними» [6, с. 163].

Згодом до часу Законів ХХІ таблиць з'являється інша форма шлюбу так звана «сине ману», яка ґрунтується на певній правовій рівності між чоловіком і дружиною і передбачає можливість розриву шлюбних відносин у будь-який момент. Якщо дружина проживає у такому шлюбі більше року, не покидаючи дім свого чоловіка більше ніж на 3 дні, то такий шлюб перетворюється на традиційний. Майно і право власності на нього у кожного з подружжя, які проживають у шлюбі «сине ману», – окреме, але сім'ю утримує чоловік. Згодом майнові відносини у такому шлюбі еволюціонують і дружина приносить чоловікові придане. У разі розлучення формально дружина мала право на повернення приданого. Водночас з'являються і зловживання: отримавши придане, чоловік може ініціювати розлучення для наступного одруження й отримання майна тощо. Славнозвісний культ «міцної римської родини» дещо занепадає і шлюб легко

може бути розірваним, особливо, якщо це відповідає матеріальній вигоді чоловіка.

Вирішуючи суперечливі питання, що стосувалися інституту сім'ї у Стародавньому Світі, всі рішення, як правило, ухвалювалися і застосовувалися на користь батька родини.

Середні віки (V–XVII–XVIII ст.) – феодальне суспільство. Розглянемо європейське Середньовіччя. Середньовічну Європу сформували Західна Римська імперія і світ варварських (германських, кельтських і слов'янських) племен, які зруйнували цю імперію в епоху великого переселення народів (IV–VI ст.). Крім колишніх західних провінцій Риму, до середньовічної цивілізації потрапили Шотландія та Ірландія, Данія і Скандинавські країни, західнослов'янські народи (хорвати, чехи, словаки, поляки та ін.), народи Прибалтики, угорці. Східними сусідами середньовічних європейців були жителі давньоруських князівств, пізніше – Московської держави, південно-східними – візантійці разом із болгарами і сербами. Північну Африку, а згодом і більшу частину Піренейського півострова, завоювали в VII–VIII ст. арабимусульмани. З другої половини XV ст., після захоплення Османською імперією Візантії, Сербії, Болгарії, Європа зазнавала нападів турків. Із усіма навколишніми народами європейці підтримували однакові контакти. Особливо значущим був вплив візантійської й арабської культур. Вони можуть бути віднесені до зовнішніх джерел формування культури середньовічної Європи. Внутрішні джерела – римська та варварська спадщина, а також християнство в його західній, католицькій формі.

Можна виокремити ознаки цього періоду історії, що мають або загальнокультурний, або науковий характер. Для перших характерні подвійність і перебільшення. З одного боку, для гуманістів Відродження, шанувальників Просвітництва XVII ст., ідей прогресу в XIX ст. середньовіччя було втіленням всього, проти чого вони боролися: католицизму і панування сліпої віри над розумом, монархії і станових привілеїв, влади грубої сили й дикості. Саме звідси і виникає перебільшений образ «похмурого середньовіччя», освітлюваного хіба що багаттями інквізиції.

З іншого боку, романтизм XIX ст. з його інтересом до древньої простоти, сильних особистостей, народної творчості (балади, казки, легенди) і містики ідеалізував середні віки – час благородних лицарів і прекрасних дам [7].

Отже, розглянемо практику відносин у класичній середньовічній сім'ї, її устрій та проблеми. Водночас зауважимо, що внаслідок доволі великого періоду сім'я та її пріоритети змінювалися. В цей час

панує патріархат. Чоловік, голова родини, вирішує всі питання, які виникають. Дружина та діти перебувають під його владою і опікою. Водночас він може їх карати. В разі його переїзду дружина має переїжджати разом з ним. Розлучення можливе (лише за ініціативою чоловіка в одних країнах, за спільною згодою – в інших). Чоловік надає дружині суму коштів, заплачену ним як викуп її батькам під час одруження. А також він управляє спільним майном і майном дружини (за її згодою). Дружина може управляти лише своїм майном і за згодою чоловіка. Статус жінки у середньовічній сім'ї був доволі самостійний.

Існував заповіт. Дружина отримувала після смерті чоловіка частину його маєтку (в різних країнах різну) і користувалася нею до свого нового заміжжя або смерті. «Опіка над малолітніми дітьми належала передусім матері, котра здійснювала її доти, доки не вступала у повторний шлюб. Якщо ж малолітні діти залишалися без обох батьків або ж мати вдруге виходила заміж, то право опіки над дітьми переходило до найближчих родичів. Опіка здійснювалася над дітьми до досягнення ними повноліття, після чого вони набували повної дієздатності. Крім опіки над дітьми, існувала також опіка над жінками. Така опіка насамперед здійснювалася повнолітніми братами, які були зобов'язані за відсутності батьків утримувати своїх сестер і видати їх заміж із відповідним виділенням приданого. Якщо ж братів не було, то право опіки поширювалося на найближчих родичів, перевага надавалася родичам по батьківській лінії. Опіка над жінкою закінчувалася з моменту вступу її у шлюб.

Стосовно родичів і форми спорідненості, то їх виділяли по прямій і побічній лініях. Побічними, непрямыми родичами вважалися брати, сестри, племінниці та ін. Такий поділ відігравав на той час важливу роль. Значення його не обмежувалося спадковим правом. Воно ставало істотним і в інших правовідносинах, наприклад, у справах про розслідування вбивства і сплату штрафу за нього. Водночас із кровною спорідненістю існувала спорідненість, що виникала на основі правового акта.

Найпоширенішою його формою було усиновлення. Воно слугувало головно для спадкування нерухомості на випадок смерті через обмеження свободи заповіту.

Відомим був старовинний спосіб усиновлення зятів за відсутності синів. У такому випадку зять входив у сім'ю тестя» [8].

Середньовічні шлюбно-сімейні відносини регулювала церква і вона часто під час вирішення спірних питань впливала на рішення суддів. Церква заперечувала розлучення. Однак були винятки, коли було можливим визнати шлюб недійсним: різне віросповідання, шлюб

між близькими родичами, різне соціальне становище тощо. Водночас церква узаконює фактичний розрив шлюбних стосунків, що отримало назву «відмова від столу і ложа».

В такій формі стосунків перебувало подружжя, яке не мало достатньо коштів, щоб викупити собі розлучення. Існувало не лише офіційне судочинство, але й так зване «полюбовне замирення» – неофіційний арбітраж за участі впливових представників (родичів) конфліктуючих сторін.

Слід зазначити, що у цей час характерним був дуалізм церкви та держави з його постійним «перетягуванням канатів». Часто суддівські приписи та вирoki діями лише на папері.

Вирішуючи суперечливі питання, що стосувалися інституту сім'ї у цей історичний період, усі рішення ухвалювалися з урахуванням норм церковного права, мали становий характер за гендерної нерівності, яка тоді існувала, та декларованого врахування інтересів спірних сторін і застосовувалися на користь однієї з них.

Висновки. Отже, ґрунтуючись на здійсненому епістемологічному аналізі ухвалення та застосування правових рішень у межах шлюбно-сімейних відносин на прикладі розірвання шлюбу в різні історичні епохи, можна констатувати, що юридична практика (у форматі «існування норми права – ухвалення рішення щодо застосування норми права – застосування норми права») має такий вигляд: безпосередньо розлучення було формально, юридично та нормативно керованим процесом, а ухвалення рішень щодо застосувань закріплених законом норм і подальше їх використання часто мало суб'єктивний, замовний характер з огляду на суспільні умови певного історичного періоду і те, що законодавчі та підзаконні акти не завжди були узгоджені між собою (а іноді й суперечили один одному), тобто могли тлумачитися на користь однієї з конфліктуючих сторін, а також те, який тип праворозуміння переважав у конкретній історичній епосі та конкретній культурі.

У цьому процесі неабияку роль відігравала модель пізнавальної методології, якою керувалася особа, що ухвалювала рішення. Це вкотре підтверджує необхідність різнобічного (епістемологічного, гносеологічного, онтологічного і т. д.) дослідження всіх форм юридичної практики (зокрема її історії) для запобігання її перетворення на процедуру формального застосування правових норм.

---

1. Подольська Є. А. Філософія: підручник / Є. А. Подольська. – К.: Фірма «Інкос»; Центр навчальної літератури, 2006. – 703 с.

2. Філософія: підручник / за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалка. – Х.: Консум, 2000. – 672 с.
3. Сливка С. С. Філософія права: навч. посібник / С. С. Сливка. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 264 с.
4. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / М. І. Горlach, Г. Т. Головченко, І. М. Жиленкова, В. Г. Кремень. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1027 с.
5. Фролов С. С. Соціологія: підручник для вищих навч. закл. / С. С. Фролов. – М.: Наука, 1994. – 256 с.
6. Черниловский З. М. История Рабовладельческого государства и права / З. М. Черниловский; сост. К. И. Батыр, И. А. Винников, Ю. В. Качановский. – М., 1959. – 292 с.
7. История средних веков / сост. И. А. Журавлёва. – Тула: ТулГУ, 2007. – 214 с.
8. Бойко І. Й. Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин у Галичині в складі Польського Королівства (1349–1569) / І. Й. Бойко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2007. – № 2. – Т. 20 (59). – С. 28–33.

Цмоць У. А. К вопросу эпистемологии юридической практики (на примере брачно-семейных отношений в Древнем Мире и Средние века)

Осуществлено епистемологічне дослідження феномена «юридическа практика» як філософської правової категорії на прикладі прийняття правових рішень стосовно сім'ї як соціального інституту в межах Давнього світу і Середніх віків. Розмежовано поняття гносеології та епистемології.

Розглянуто поняття «юридическа практика» в форматі «існування норми права – прийняття рішення про застосування норми права – застосування норми права» в межах двох періодів розвитку людства.

Ключевые слова: *познання, гносеологія, епистемологія, практика, юридическа практика, сім'я.*

Tsmots U. O. The problem of epistemology of legal practice (based on marriage and family relations in Ancient World and Middle Ages)

This article deals with epistemological study of the phenomenon of «legal practice» as a philosophical and legal category, basing on adoption of legal decisions concerning a family as a social institution within two historical periods of human civilization: Ancient World and Middle Ages. Two concepts of gnosiology and epistemology are differentiated between.

The concept of «legal practice» in the format of «existence of the law» as a decision on the application of the law is contemplated within two periods of human development.

It was concluded that legal practice in the above mentioned format is as follows: the divorce was legally and normatively controlled process, but the decisions

on the application of rules laid down by the law and their subsequent application was often subjective, of customized character, taking into consideration the social conditions of a certain historical period, and that laws and regulations are not always consistent with each other (and sometimes contradictory), so could be interpreted in favor of one of the conflicting parties, and the type of law implementation prevailed in a particular historical era and a specific culture.

In this process, a significant role played the cognitive model of methodology which the person taking the decision was guided with. This fact confirms once again the necessity of diverse gnosiology, epistemological, ontological, etc. studies of all forms of legal practice (including its history) to prevent its becoming a formal procedure for applying the law.

Key words: *cognition, gnosiology, epistemology, practice, law practice, family.*

Стаття надійшла 28 грудня 2015 р.